

3. Материјална култура

Култура, као основни предмет етнологије и антропологије, је слојевит феномен због чега се не може једнозначно одредити. Зато ћемо овде дати само једно широко одређење које нам омогућује анализу њених кључних аспеката. Према овој, пре свега, практичној дефиницији, култура представља свеукупност предуслова људског постојања и стваралаштва, чији су резултат конкретне творевине и процеси. Овај феномен има своју статичку и динамичку страну. Статичку чине елементи његове структуре, а динамичку њихов развој кроз време. Ови аспекти и елементи културе су међусобно испреплетени услед деловања различитих врста детерминизама, али се, због јасноће и прегледности, раздвајају за потребе анализе.

Зато ће и овде структура културе бити подељена на материјалну, социјалну и духовну.

Материјалну културу чини низ феномена, који се односе на задовољење човекових биолошких потреба, а то су, пре свега, оне везане за исхрану, становање и одевање. Ту спадају природна средина, у којој се човек рађа и коју затиче, људско тело, исхрана, одевање, станишта, технологија и саобраћај.

-Човек и природа. Природна подела људског рода. Порекло и најранија историја човека. Праисторијско и историјско доба.

-Формирање људских раса. Основне расе и њихови варијетети. Зависност процеса обликовања раса од природног окружења. Веза са Космосом, земљиштем, биљним и животињским светом.

-Човеков однос према природи у најранијим културама на Земљи. Веза са Космосом, земљиштем, биљним и животињским светом.

-Исхрана као културни феномен. Храна, пића, средства за уживање. Начини и средства за припремање хране. Појава и употреба ватре. Прерада хране печењем и кувањем. Појава посућа. Израда хлеба. Одржавање хране.

-Оружје као феномен културе. Различите сврхе у које се користи оружје; подела. Развој и врсте оружја.

-Одећа. Облачење, украшавање тела и дотеривање косе.

-Становање у раном добу људске историје. Природна склоништа преображена људском интервенцијом: пећине, заклони од грања, земунице, сојенице на дрвећу и изнад воде. Куће од дрвета, ћерпича и камена.

Утврђења. Остали грађевински објекти. Покућство.

-Развој ране привреде. Сакупљање хране, лов и риболов. Сточарство и земљорадња. Развој технологије. Извори енергије. Појава и врсте заната.

-Техничке одлике раног саобраћаја: сврха и одлике преноса добара и услуга.

Литература:

- 1) Barjaktarović, Mirko R., 1977. *Osnovi opšte etnologije*, Beograd: Savremena administracija, str: 54-118.
- 2) Ердељановић, Јован, 1939. *Основе етнологије*, Београд: Издање кредитне и припомоћне задруге Професорског друштва, стр: 13-30, 56-114.

4. Социјална култура

Социјална култура обухвата облике друштвене организације првобитних култура, њихове друштвене групе и установе. Ту спадају организација економске делатности, првобитна размена и трговина, неписано право, обичаји, породична организација, организација насеља, комуникацијски систем, етнички процеси и обликовање менталитета.

-Привредна организација. Приватна и колективна својина. Природна и друштвена подела рада.

Првобитна подела рада била је природна, по полу и узрасту. Физички снажнији су се бавили прибављањем и касније производњом хране, а слабији прерадом сировина за исхрану у домаћинству. Главни носиоци производних процеса ван домаћинства су били одрасли мушкарци, док су жене, деца и старији обављали лакше послове у природи и главне у домаћинству.

Сакупљањем плодова, ловом и риболовом, касније сточарством и земљорадњом су се бавили мушкарци, док су жене и деца израђивали храну у домаћинству и насељу. Мушка деца су помагала одраслим мушкарцима у пољопривредним активностима. Стари су имали посебну социјалну улогу која би се најближе могла описати као одлучивање, организација и координација свих делатности везаних за опстанак и очување идентитета заједнице.

Оваква подела рада се учврстила са појавом и развојем технологије јер су кључни привредни фактор у њеном функционисању и развоју представљали мушкарци.

Дакле, у овом раном добу, услед наглашене зависности од природних услова окружења, физичка снага представља одлучујући фактор привредне и друштвене организације, која представља, пре свега, организацију опстанка.

-Друштвена улога и организација занатске делатности. Појава кућне радиности. Пошто су првобитна насеља била мала домаћинство је аутаркично, самодовољно, и производња се одвија унутар њега – производи се само за непосредне потребе. Залихе су мале. Размена основних производа се обавља најпре у оквиру једног сеоског насеља.

-Настанак и развој размене и трговине добара, услуга и информација. Натурална размена и појава новца. Следећи ступањ је размена добара између више насеља због чега настају и првобитне тржнице. Првобитни облик размене је натурална, размена једне врсте производа или услуга другом. Са развојем трговине појављује се првобитни новац: разни предмети из природе – шкољке, каменчићи и тсл. Са појавом градова настаје метални новац као универзално средство плаћања.

-Комуникацијски систем традиционалног друштва. Извор, преносилац и прималац комуникације. Усмена и писана комуникација. Улога комуникације

у раној култури и друштву је двојака. Човек је друштвено биће и не може опстати ван заједнице са другима. Отуда је успостављање контакта предуслов његовог опстанка и усавршавања. Та првобитна функција комуникације је практична, одвија се одмах и брзо, има временски ограничен карактер. Постоји и други аспект комуникације. Он се односи на очување предања једне заједнице, а оно је у дугом периоду праисторије било усмено. Тако се чувала и преносила традиција као целокупно знање о животу једне скупине људи ужег или ширег простора кроз време. На тој основи настају митови.

-Најранији облици организације су сродничке. Одвајање човека од света природе на пољу друштвене организације: одлике хорде и појава породице. Развој породичне организације: матријархат, род, братство, племе, патријархат.

-Етнички процеси: миграције, настанак народа, држава и нација. Састав и порекло становништва. Менталитет.

-Преглед становништва на Земљи. Главне групе народа и племена. Густина насељености по географским зонама.

-Настанак насеља, њихов просторни тип и организација. У првобитној култури најстарији и основни тип насеља је село. У најранијем раздобљу људске заједнице су биле номадске и периодично су се селиле у потрази за условима опстанка. Преласком на земљорадњу настају трајна сеоска насеља која имају и развијенију архитектуру.

-Појава градова означава прелазак првобитних култура у цивилизацију. Док је рана сеоска насеља одликовала растрканост објеката у простору, центар цивилизације је градско насеље са организовном структуром. У средишту сеоског насеља се најчешће налазило светилиште. У градском се тај простор проширује и уређује. Осим светилишта, ту је и административно средиште управне власти, војна постава, владарска палата и тржница. Ту су и станови владарских службеника разних нивоа. Дакле, у центру града се одвијају његове виталне делатности: привредне, административне, религијске и војне. Од центра се шири мрежа улица која представља стамбени део осталог становништва. Први градови су најчешће утврђени из безбедносних разлога. Смештени су у неприступачним пределима, али и таквима где постоје повољни природни услови за опстанак.

-Обичаји, норме и првобитно право.

-Првобитно право: природно право и обичајно право.

-Улога обичаја у организацији друштвеног живота. Годишњи и животни циклус обичаја.

-Појава државе и облици државне управе.

Литература:

- 1) Barjaktarović, Mirko R., 1977. *Osnovi opšte etnologije*, Beograd: Savremena administracija, str: 23-54.
- 2) Ердељановић, Јован, 1939. *Основе етнологије*, Београд: Издање кредитне и припомоћне задруге Професорског друштва, стр: 4-13, 30-56, 105-109.

5. Духовна култура

-Обухвата феномене који се у свакодневном језику називају културом, а то су разни облици сазнајне и уметничке делатности и њихови производи: језик, уметност, магија, наука, философија, митологија и религија.

-Постанак и врсте језика и писма. Њихова улога у интелектуалном развоју човека.

-Појава и функција првобитне уметности. Подела уметности у раној култури.

-Појава, улога, карактер и врсте магије у првобитној култури.

-Одлике ране науке. Њен настанак су условиле практичне потребе. Зато су прве науке биле математика, астрономија и читав низ географских наука везаних за мерење простора и предвиђања појава у природи.

Затим се појављују природне науке и медицина, услед потребе за обезбеђењем услова опстанка и лечењем.

Од свих друштвених наука у раним културама неки облици историјског мишљења једини имају практичну улогу као врста праћења порекла и развоја породичног живота – генеалогичка. Током дугих раздобља преисторије они имају усмени карактер јер су у питању културе без писма. Тек у доба настанка првих цивилизација почиње и писмено бележење са практичном сврхом учвршћења политичке власти.

Наука у раним културама није имала систематски карактер већ се сводила на практична и непосредно применљива знања, стечена искуством. Основни методи су дуго били посматрање, мерење, експеримент и упоређивање. Развој савремене теоријске науке и њен метеорски развој и примена у пракси почињу тек у доба Ренесансе.

-Митологија као особен облик сазнања и колективног памћења. Митологија као образац тумачења човека, околног света и космоса и њиховог односа. Најстарији митолошки системи.

-Узроци настанка и одлике првобитне религије. Појава, врсте и предмет култова. Одлике вере у загробни живот. Једнобожачке и многобожачке религије. Улога и особине свештеничког staleжа.

-Философија представља синтезу свих раних облика сазнања, њихову рационализацију, систематизацију и уопштавање. Настаје у првим високим цивилизацијама. Међутим, на древном Истоку је помешана са зачецима науке и уметности, митологијом и раном религијом. Тек у античкој Грчкој она задобија своје облике рационалне делатности ума. Њене основне одлике су човек, као самостални субјект, и мишљење, као основна активност која одређује његов однос према свету.

Литература:

- 1) Barjaktarović, Mirko R., 1977. *Osnovi opšte etnologije*, Beograd: Savremena administracija, str: 119-151.
- 2) Ердељановић, Јован, 1939. *Основе етнологије*, Београд: Издање кредитне и припомоћне задруге Професорског друштва, стр: 39-42, 114-143.